

Nestor Myzak

Religious anthropocentrism and Biblical ideas in Taras Shevchenko's art

In the article it is outlined the religious essence of Taras Shevchenko's art and influence of Biblical books on the genesis of poet world outlook in different periods of his life, difficult way of Great Kobzar as an Ukrainian genius.

Keywords: Bible, "Alphabet of South Rus 1961", people Christianity, Psalter, Russian tzarism, Apocalypses, "Kobzar", Taras Shevchenko, Journal.

Нестор Мызак

Религиозный антропоцентризм и библейные мотивы в творчестве Тараса Шевченка

В статье освещается религиозный характер творчества Тараса Шевченка, влияние библейных книг на становление мировоззрения поэта в различные периоды его жизни, тернистый путь формирования Великого Кобзаря как гения украинского народа.

Ключевые слова: Библия, "Букварь Южнорусский 1865 г.", народное христианство, Псалтырь, Российский царизм, «Откровение Иоана Богослова», "Кобзарь", Тарас Шевченко, цезаропапизм, "Дневник".

УДК 27-523+7.033(410.1)1

© Віталій Бучовський
(Чернівці)

ЦЕРКОВНЕ МИСТЕЦТВО АНГЛОСАКСОНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА БРИТАНСЬКИХ ОСТРОВАХ

В статті аналізується церковне мистецтво англосаксонського періоду на Британських островах в ранньому Середньовіччі. Відзначається той факт, що органічне поєднання тут місцевих (острівних), англосаксонських та континентальних традицій у церковному мистецтві стали тим чинником, який сприяв швидшому розповсюдженню християнства серед народних мас.

Ключові слова: християнство, церковне мистецтво, англосакси, Британські острови, Ірландія, Шотландія, Кельтська церква, хрест, престол, Євангеліє.

Актуальність теми. Важливою подією раннього Середньовіччя було формування у варварських державах нових європейських народностей: спочатку в кожній з них співіснують, не змішуючись, два населення, романське і германське, кожне зі своїми законами і звичаями, а наприкінці його вони вже зливаються воедино, у кожній державі по-своєму. Такому злиттю найбільше сприяла єдина королівська влада і єдина Церква. Не стали виключенням і Британські острови, де навіть християнство у перші століття після його прийняття англосаксами не знищило глибокої національної ворожнечі між ними і вільними кельтами, які залишилися. І все-таки, саме на ґрунті християнської культури можна говорити про кельтську й англосаксонську культурну взаємодію в ранні століття спільного життя цих народностей на території Британії. У пізніші історичні епохи зіткнення кельтського й англосаксонського світів проявлялося у більш різноманітних формах.

Тому **метою** нашої статті є аналіз взаємовпливу християнства та мистецтва на розвиток культурної спадщини Британських островів.

Ступінь наукової розробки. Політичні, етнічні, культурні і літературні взаємини між Англією й Ірландією в усі століття англійської історії служили предметом напруженої уваги і боротьби та багаторазово розглядалися в науковій літературі, зокрема, у працях

західноєвропейських вчених Д.Вільсона [2], М.Діллон, Н.Чедвік [4], П. Кідсона [9], Г.Біркхан [1], Й.Лортца [11], М.Роулінг [12] тощо. Вагомі здобутки у висвітленні означеної проблематики є в радянській та російській медієвістичній школі, зокрема Ю.Кліценко [10], А.Глебова [3], О.Добіаш-Рождественська [5] та ін.

Виклад матеріалу. Для процесу політичного об'єднання окремих королівств в одне державне ціле найважливіше значення мали два чинники: боротьба зі скандинавськими завойовниками Британії і прийняття англосаксами християнства.

Тривала війна зі скандинавами вимагала централізації влади, створення армії, нового адміністративного апарату. Християнство з його церковною організацією, що підкорювало окремих варварських королів своїм впливом, також сильно сприяло кінцевому злиттю країни в єдину державу.

Християнізація англосаксів значно підсилила міжнародні династичні й дипломатичні зв'язки та сприяла розвитку національної єдності й державності. Інтереси Церкви збігалися при цьому з інтересами англосаксонських королів і верхівки англосаксонського суспільства. Прагнучи до нагромадження багатства, Церква підтримувала у Британії розвиток земельної власності. Християнська культура на початку свого розвитку в англосаксів була культурою верхівки англосаксонського суспільства, культурою переважно латинською, що довго залишалася чужою основній масі населення. Тому важливим елементом впливу за допомогою мистецтва для кращого і свідомого сприйняття населення Британських островів християнства стали архітектура та образотворче мистецтво (іконографія, перепис богослужбових книг тощо). Адже поступово знахідки з поховань втрачають своє значення як основне джерело знань про життя і культуру англосаксів, і на зміну їм приходять зовсім інші предмети. Церкви, церковне начиння, хрести і рукописи витісняють горщики і фібули, мечі і коштовності неписьменного язичницького народу. Церква, що принесла із собою середземноморську культуру і знання, дала язичникам писемність, архітектуру, скульптуру і живопис і, таким чином, привнесла в життя англійців розмаїтість і вишуканість.

У нашому розпорядженні є дуже мало християнських реліквій доавгустинівського періоду англосаксонської Англії. Збереглося досить багато церковних будівель римського періоду, але дуже мало церков, що використовувалися в період між відходом із країни римлян і місією Августина. Проте свідчення про їхнє використання вкрай убогі. Одна з них – церква св. Мартина в Кентербері: частина її апсиди, можливо, є фрагментом древнього храму, що відвідувала королева Берта до прибуття св. Августина. Дослідник Е. Флетчер недавно висловив припущення, що церква в Стоуні (Кент) була частиною церкви доавгустинівської епохи [2, с. 53].

Правда, ми можемо стверджувати, що будівництво християнських культових споруджень в Ірландії почалося ще в I ст., але найдавніші дерев'яні будівлі не дійшли до нашого часу. Для кам'яного зодчества ранньоірландського середньовіччя характерні невеликі однокімнатні „ораторії” без вікон і з одними дверима, наприклад Ораторій Галлерус на південному заході Ірландії зі склепінням, утвореним рядами каменю, що поступово з'єднуються. У більш пізніх кам'яних ірландських церквах зберігаються деякі прийоми мегалітичної кладки: дверні і віконні прорізи виконуються з декількох цілих кам'яних брил [6].

Один з важливих центрів християнізації був виявлений у результаті розкопок в Іверинзі (Нортумберленд). Там розташовувався королівський палац Едвина, короля Нортумбрії, який під впливом Пауліна змінив свою віру. Звертають на себе увагу залишки великої дерев'яної споруди, за своєю конструкцією схожою на римський *cuneus* (*Cuneus* (лат.) – частина амфітеатру, де лавки розташовані клином). На цьому місці, найбільш імовірно, проходили місцеві збори, і легко уявити, як Паулін проповідував з помосту, розташованого на вершині цього клина.

Зазвичай церква англосаксонського періоду складалася з нефа й апсиди, перекритих двосхилою покрівлею. Крім того, могли бути присутнім додаткові архітектурні деталі – портики, склепи, вежі, галереї і навіть, у більш пізній період англосаксонської історії,

трансепти (транsept – поперечний неф або кілька нефів, що перетинають подовжній обсяг у хрестоподібних за планом будинках) [2, с. 54].

Церкви будувалися з дерева, каменю, цегли; іноді застосовувалися два, а то й три різних матеріали [9, с. 9-10]. Хоча з письмових джерел ми знаємо про дерев'яні церкви в Ліндісфарні, Гластонбері і Честер-ле-Стрит, до наших днів зберігся лише один храм такого типу, а саме значно перебудована дерев'яна англосаксонська церква Грінстед у графстві Ессекс. Стіни цієї церкви вибудовані з вертикальних колод, скандинавським способом, і, ймовірно, вона була зведена на початку XI ст., коли данські королі керували Англією [2, с. 54].

У публікації подружжя Тейлорів стверджується, що більше трьохсот англосаксонських церков або їхніх фрагментів збереглися до наших днів, і, хоча деякі з них можуть бути з більшою імовірністю датовані раннім нормандським періодом [2, с. 54], це дослідження дозволяє нам виявити головні особливості англосаксонської архітектури. Хоча збереглася велика кількість залишків англосаксонських церковних будинків, які розкидані на території всієї країни, побудовані з різних матеріалів і в різний час; крім того, вони відрізнялися за своїми функціями, багатством і значимістю. Тому до будь-яких узагальнень варто підходити з обережністю. Багато церков або їхніх фрагментів датуємо досить виразно. Ми знаємо, наприклад, що церква св. Петра і Павла в Кентербері була побудована ще за життя св. Августина, а частина церкви в Монквермуті була освячена у 674 р., і можливо, що деякі збережені фрагменти схожої церкви в Ярроу були освячені в 684 р. [9, с. 9 – 10] (камінь з написом зберігся до наших днів). Ще декілька церков можуть бути датовані тим же періодом, але більшість їх належить до X або XI ст. Інші храми датуються тільки виходячи з того, що їм властиві деякі особливості, які є суттєвою ознакою англосаксонської архітектури.

Які ж особливості англосаксонських храмів? По-перше, планування дає дуже мало для виявлення англосаксонських будівель. Більшість збережених до наших днів церков складаються з прямокутного нефа і прямокутної апсиди. Деякі ранні кентські храми мають напівкруглу апсиду, крім того, у тій же області зустрічаються церкви з портиками, пов'язаними з нефом, у той час як деякі храми пізнього часу мали трансепти. Характерна риса кентської церковної архітектури полягає у тому, що церкви будувалися зазвичай близько одна від одної і на одній осі; найкраще ця особливість простежується на прикладі монастиря св. Августина в Кентербері, де чотири окремі церкви стоять у ряд). Крім того, неможливо датувати будівлю, грунтуючись на техніці кладки. Англосаксонські мулярі використовували будь-який матеріал, який був під рукою, – від піщанику до тесаного каменю, і, тільки досліджуючи вторинні деталі, іноді можливо встановити, що церква була побудована до нормандського завоювання. Найхарактернішим різновидом англосаксонської кладки була кладка з почерговими вертикальними і горизонтальними каменями на кутах будинку, що добре видно на прикладі дзвіниці в Ерлз-Бартоні [9, с. 28]. Ця техніка схожа на „мегалітичну кладку”, в якій великі обтесані кам'яні блоки, що перевищують по висоті „стандартні” камені, встановлюються по черзі вузькими кінцями по різні боки стіни. Використання великих каменів у кутах будинків можна визнати характерною рисою англосаксонської будівельної техніки. У деяких випадках поясок та інші подібні архітектурні деталі прикрашалися; часом у стіну вставлялися різьблені панелі – як самостійний елемент або як частина загального оздоблення. Так як і для більшості середньовічних будинків форма прорізів – арок, дверей, вікон, – оформлених у вигляді гостроверхих арок, досить інформативна з погляду датування. Крім кількох дверей та вікон [9, с. 28], імовірно, пізнього періоду, всі англосаксонські прорізи мають округлу форму. Верх арки був або висічений з цільного каменю, або складався зі склепінчастих каменів, без чітко вираженого замкового каменю. Вікна зазвичай мали внутрішній скіс; а в більш пізні часи – і внутрішній і зовнішній, причому у деяких місцях вікна із внутрішнім скосом були перероблені на більш сучасний манер. Наприкінці англосаксонської епохи арки дзвіниць часто представляли собою подвійний проріз, розділений колоною, що підтримує стіну. У вікна іноді вставляли скло, зокрема, у VII ст. Бенедикт Біскоп запрошував із Галлії склярів; сліди їхньої роботи були виявлені в ході розкопок монастирів у Монквермуті та Ярроу.

Скло робилося різних відтінків – від темно-червоного до білого і вставлялося у свинцеві жолобки, щоб створити враження мозаїки [9, с. 20].

Великі арки були зазвичай вузькими і невибагливими, але іноді їх прикрашали ліпниною. У багатьох випадках краї арки були облицьовані великими каменями, що входили в товщу стін, які вкладалися поперемінно то вертикально, то горизонтально, що видно на фотографії апсиди церкви в Ескомбі (Дарем), яка дала назву самій техніці – „ескомбська” (той же прийом використовувався й в оформленні менших прорізів). Як і у випадку вікон, аркові камені укладалися хаотично без замкового каменю. П'яти арок зазвичай були квадратними, але іноді являли собою виступаючі плити, часом з округленими кутами (як у Ескомбі).

Однією з виразних деталей в англосаксонській архітектурі була балюстрада. У ранній період, скажемо в соборі VII ст. в Монквермуті, колони мають циліндричну форму; у більш пізні часи, як, наприклад, у дзвіниці в Ерлз-Бартоні [9, с. 28], вони помітно розширюються в центрі.

У приведеному тут описі англосаксонської церковної архітектури опущено багато подробиць. Але вказані особливості можуть бути використані для побудови зразкової тимчасової шкали і датування збережених кам'яних будівель англосаксонського періоду, будь то великі собори, подібні до церкви Ісуса Христа в Кентербері, або собори Вінчестера, напіввійськові будівлі, як у Ерлз-Бартоні, невеликі церковці, як у Ескомбі, й маленькі келії, від яких залишилися лише випадкові уламки й сліди [2, с. 59].

Ми вже зазначали, що Бенедикт Біскоп запрошував не тільки склярів, але й мулярів. Язичники-англосакси будували дерев'яні будинки і вважали кам'яні будівлі римлян „роботою велетнів”. Цікавим, на нашу думку, є те, що християнська церква, дітище середземноморської цивілізації, повернула до Англії мистецтво кам'яної кладки і разом з нею мистецтво різьблення по каменю. У Англії і на півдні Шотландії збереглося приблизно 2500 зразків англосаксонської кам'яної скульптури, і, хоча багато з них представляють собою елементи архітектурного декору, основну масу складають хрести й надгробні плити. Великі кам'яні хрести, іноді висотою до п'яти метрів, що зустрічаються особливо часто на півночі Англії, повинні були позначати місце зібрання або місця для проповідей. Висловлювалося припущення, що ці хрести споруджували у випадках, коли місцева громада не могла побудувати церкву і що біля них відбувалися християнські обряди і служили месу [2, с. 59]. Хоча на користь цієї гіпотези говорять багато фактів, не можна не згадати про те, що серед цих христів трапляються настільки багато прикрашені, що на ті ж засоби і за той же час, що був потрібний для їхнього зведення, можна було побудувати невелику дерев'яну церкву.

Збережені хрести майже усі розташовуються в церковних дворах, а ті з них, що тепер перебувають на ринкових площах, були, швидше за все, перенесені туди під час Реформації. Навіть після будівлі церков хрести використовувалися як місце для проповідей. Хрести, подібні Б'юкастльському в Камберленді або Рутвельському в Дамфрисширі [4, с. 397], представляють велику групу, що використовувалися, говорячи словами Т. Кендрика, „як реклама біблійної історії” [2, с. 60].

Художня обробка христів пройшла у своєму розвитку декілька етапів. Найбільш ранні кам'яні хрести Північної Англії (друга половина VII ст.) покриті орнаментом з виноградних лоз, що мають східне (сирійське) походження. На більш пізніх (IX – початок XI ст.) рослинні форми витісняються звіриним орнаментом самотнього характеру або – у ряді випадків – скандинавського типу (кам'яні хрести Каллингхема, Уолтона, Мідлтону та ін.). Хрести у Шотландії мають рослинну орнаментацию, що трохи відрізняється від північноанглійської. Ірландські кам'яні хрести поєднують звіриний орнамент англосаксонського типу з плетеним візерунком та іншими образотворчими мотивами східного походження. Деякі кам'яні хрести Центральної Ірландії (VIII ст.) покриті складним візерунком зі спіралей і тонкого стрічкового плетива, що оточує невеликі військові і мисливські сцени [4, с. 387–395].

Кам'яні хрести і меморіальні камені істотно відрізнялися за формою і розмірами. Деякі надгробні камені, наприклад як у Гартлпулі, фактично поховані в могилі. Вони мають квадратну форму, на них вигравіруваний хрест та ім'я того, на честь кого цей камінь закладений. Інші, скажемо надгробні плити X ст. на північному заході Англії, являють собою „лежачий” камінь, який за формою нагадує двосхилий дах. Переважна більшість пам'ятників мала форму хрестів висотою до трьох метрів, встановлених у головах могили [2, с. 61]. Звичай ставити могильні плити запозичений у римлян, серед яких він мав широке поширення, і в кельтів, що споруджували меморіальні камені на своїх похованнях у Західній Британії. Звичайно, нічого подібного не існувало в далеких германських предків англосаксів.

Окрім цього, у джерелах є багато інформації про багатство церкви в англосаксонський період. Дві знахідки дозволяють оцінити, якими скарбами володіла церква. Перша – це рака св. Кутберта, а інша – скарб із Трухиддла.

17 травня 1827 р. група священників і робітників зібралася в каплиці Даремського собору, щоби розкрити могилу св. Кутберта, який помер у 687 р. у своїй хатині пустельника на острові Фарні [10]. Церква цього святого була розграбована у період Реформації. Зберігся детальний звіт про розкриття труни і його перепоховання спеціальними уповноваженими Генріха VIII [7, с. 337–338]. На щастя, останки святого разом з легкою дерев'яною труною, датованою VII ст., а також частиною інших предметів збереглися до XIX ст., коли знову зробили розкриття могили. Члени капітулу знайшли не тільки кістяк св. Кутберта й рештки інших святих, але й деякі речі, поміщені в могилу або під час похорону Кутберта, або при одному з більш пізніх повторних розкриттів труни протягом раннього Середньовіччя. Тільки п'ять предметів, датованих періодом життя св. Кутберта, збереглися до наших днів. Це – натільний хрест святого, невеликий переносний престол, гребінець, Євангеліє і сама труна.

Довжина натільного золотого хреста з гранатами, які вкраплені в геометричний орнамент з прямокутників, що з'єднуються, становить 6 см. У центрі його розташовується круглий гранат, а до верхнього кінця кріпиться петля для підвішування. Хрест цікавий тим, що він виконаний технікою язичницьких англосаксонських ювелірів. Цей артефакт служить свідченням того, що прийняття християнства не викликало різкої зміни ювелірної техніки [2, с. 62].

Другим предметом з поховання св. Кутберта є переносний престол – найбільш ранній, але не єдиний такого роду престол англосаксонського періоду. Спочатку це був прямокутний дубовий брусок із написом „in honorem s. Petri” („на честь св. Петра”) і з вирізаними на ньому п'ятьма хрестами: один у центрі і по одному в кожному куті. При житті Кутберта або незабаром після його смерті вітвар був поміщений у срібний кожух, що покривав його. На одному боці і зараз можна розрізнити фігуру сидячого апостола Петра. Зворотній бік прикрашений листяним орнаментом і написом, розібрати який не вдається [2, с. 63]. Такі переносні престоли (іноді їх називали вітвари), якими користувалися священники і єпископи у своїх місіонерських подорожах, були, очевидно, цілком звичайною річчю.

Можливо, найбільший інтерес з реліквій, пов'язаних з ім'ям Кутберта, представляє одяг, особливо епитрахиль, орар і пояс. Написи на епитрахилі й орарі повідомляють нам, що вони виготовлені за наказом королеви Елффледи для єпископа Фритестана. Багато розшитий епитрахиль прикрашений зображеннями шістнадцяти пророків, відділених один від одного листками аканта. У центрі міститься зображення агня Божого. На кінцях фігури св. Фоми і Якова. Орар розшитий так само; єдине розходження полягає в тому, що в центрі зображена рука Бога, а по боках від неї фігури пап Сикста II і Григорія Великого, а також св. Лаврентія і Петра. Кінці прикрашені фігурами Іоана Хрестителя та Іоана Євангеліста; усі зображення ідентифікуються за написами. Ці одягання становлять інтерес не тільки з художньої, але й з історичного погляду, оскільки це єдине англосаксонське церковне вбрання, що збереглося до наших днів [10].

Ще одним важливим свідченням впливу християнства на острівні традиції – це т.зв. „скарб із Трухиддла”, який з багатьох причин є однією із найбільш значущих знахідок англосаксонського періоду. Він був виявлений у 1774 р. під час земляних робіт у Трухидді, біля Сен-Остелла (Корнуолл).

Більшість знахідок із цього скарбу зберігаються у Британському музеї. Зараз для нас становлять інтерес два предмети церковного начиння – срібна нагайка і потир. Говорячи про потир, потрібно відзначити, що до наших днів збереглося тільки два потири англосаксонської епохи. „Трухиддльський Потир” зроблений зі срібла, висота його близько 13 см. Потир, знайдений у 1104 р. у гробниці св. Кутберта разом з диском, не дійшов до нас, але ми можемо припустити, що він був подібний на позолочений бронзовий потир, виявлений у церкві, що заснував св. Уїлфрід у Хексхемі: невеликий, всього 6,5 см у висоту, він, імовірно, являв собою „дорожній варіант” і використовувався разом з переносним престолом типу згаданого нами престолу Кутберта.

Окрім цих артефактів, до нас дійшли і деякі інші предмети церковного начиння. Наприклад, у Британському музеї зберігається маленький глечик, що міг використовуватися в літургічних обрядах як кадильниця. Він зроблений з позолоченої бронзи і, ймовірно, належить до XI ст. Зберігся також і англосаксонський вівтарний хрест у скарбниці церкви св. Годула в Брюсселі.

На превеликий жаль, до нас не дійшов жоден зі здобутків англосаксонського живопису, і ми не маємо поняття, що він собою представляв. У джерелах говориться, що Бенедикт Біскоп прикрашав церкву в Монквермуті зображеннями сцен із Нового Завіту, у той час як у церкві Ярроу, крім подібних картин, були зображення, що ілюструють зв'язок між Старим і Новим Завітом.

Одним із найпрекрасніших дітищ англосаксонського християнства є церковні книги й особливо Біблії, часто чудово ілюстровані, які, на щастя, дійшли до нас у достатній кількості. Вони складають особливу цінність для вивчення англосаксонського мистецтва. У англосаксонській Англії переписувачі досягали таких висот майстерності, що рівних їм важко знайти на континенті. Англосаксонські умільці виготовляли панелі для вівтаря церкви св. Петра в Римі, англосаксонські переписувачі трудилися в нових монастирях Німеччини і Франції. У той же самий час чужоземні майстри працювали і в Англії. Ми вже говорили, що склярі і муляри були запрошені в Нортумбрію Бенедиктом Біскопом, а набагато пізніше кафедру і розп'яття у Беверлі описували як роботу „німецьких майстрів”. Саме тут складається й отримує широке розповсюдження своєрідний орнаментальний стиль, особливо повно виражений у книжковій мініатюрі. Його характерною рисою є геометризм і лінійно-площинне трактування форм, що поширилися і на зображення людини. Відповідно до новітніх шукань, стиль цей остаточно склався у другій половині VII ст. в Західній Англії, у Нортумбрії. Тому було би більш правильно замінити традиційне позначення „ірландської мініатюри” поняттям англосаксонської й ірландської. З нортумбрійських монастирів вийшли всі кращі рукописи цієї школи. Найголовнішими є кілька Євангелій – так звана „Книга з Дарроу” (бл. 700 р.), „Келлська книга” (початок VIII ст.), Євангеліє з Ехтернаха (середина VIII ст.).

Характерною особливістю подібних рукописів у VIII ст. є великий ініціал початкової сторінки, що займає у висоту не менше її половини. Ініціали відрізняються простими і великими геометричними формами, але в межах цих обрисів усі площини заповнюються складним і найтоншим орнаментом. Аналогічний характер носять також орнаментальні сторінки, що відокремлюють самостійні частини книги. Особливість англо-ірландського середньовічного орнаменту, на відміну від образотворчих форм, властивих античному світові, у яких зазвичай фігури помітно виділяються на площині, полягає в тому, що зображення тут майже невіддільне від тла. У цьому орнаменті зливаються воедино мотиви найрізноманітнішого походження – тут є елементи кельтські й англосаксонські, декоративні прийоми коптів християнського Єгипту і народів Передньої Азії. Найбільш поширені зображення символів і фігур євангелістів; мініатюри з іншими сюжетами зустрічаються як виключення. Зазвичай зберігаються лише основні елементи людської фігури, без яких зображення взагалі перестає бути зрозумілим.

Вплив християнства помітно і в матеріальних речах, які не стосуються культової діяльності. Так, на зворотній стороні великої срібної фібули із Саттона (острів Елі)

написане ім'я Добродії. На наносникові шолома з Бенти-Грейндж є інкрустація сріблом, що зображує хрест. Король, якому присвячений кенотаф у Саттон-Ху, володів парою ложок з вигравіюваними на них іменами Савла і Павла, що символізують водохрещення. На персневі королеви Етельсвіт зображений агнець Божий. На вінчестерській пластинці з моржевого ікла вирізані ангели, а християнська символіка зображена на монетах англосаксонських королівств VII – IX ст. Подібні приклади використання християнської символіки свідчать про те, що християнство відіграло важливу роль у свідомості повсякденного життя англосаксонського суспільства.

Таким чином, **підводячи підсумок** про основні мистецькі надбання християнства на Британських островах, відзначимо, що вони складають вагому частку не лише європейської, а й світової культурної спадщини.

Продовженням сили слова для поширення християнства на островах стала архітектура і безпосередньо пов'язаний з нею іконопис. І до сьогоднішнього дня вражають нас своєю красою храми англосаксонського періоду, чудове komponування різних стилів будівництва і виокремлення свого власного. І, звичайно, на весь світ прославилися кельтські хрести, які за своїм мистецьким виконанням на мають рівних у світі.

Крім згаданих надбань, величезне значення мають інші матеріальні свідчення розвитку Церкви на островах. Це і рукописні богослужбові книги (Євангелія, Псалтирі), храмове начиння (напрестольні хрести, потири, одяг), раки тощо.

Саме мистецькі надбання стали важливим елементом християнства для його кращого сприйняття народними масами, починаючи від найвищих прошарків суспільства до найнижчих. Органічне поєднання місцевих (острівних), англосаксонських та континентальних традицій стало тим чинником, який вельми сприяв тому, що нова релігія змогла без великих перешкод стати панівною на Британських островах.

Отже, християнство не йшло позаду загального розвитку суспільства. Навпаки, у багатьох випадках його надбання були взірцем не лише для місцевого населення, а ставали прикладом для всього християнського світу.

Література

1. Биркхан Г. Кельты: История и культура / Г. Биркхан. – М., 2007. – 512 с.
2. Вильсон Дэвид М. Англосаксы. Покорители кельтской Британии / Дэвид М. Вильсон. – М., 2004. – 190 с.
3. Глебов А. Г. Христианизация англосаксов и ирландское монашество / А. Г. Глебов // Шэпрок: Журнал ирландских исследований. – Воронеж, 1997. – № 1. – С. 55 – 70.
4. Диллон М., Чедвик Н. К. Кельтские королевства / М. Диллон, Н. К. Чедвик. – СПб., 2002. – 512 с.
5. Добиаш-Рождественская О. А. Культура западноевропейского средневековья / О. А. Добиаш-Рождественская. – М.: Наука, 1987. – 350 с.
6. Искусство ирландцев и англосаксов, искусство Скандинавского полуострова [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000001/st026.shtml>
7. Карл, архиепископ Глазго. Житие святого Кутберта / Карл, архиепископ Глазго. – Лондон, 1887. – С. 337-338.
8. Квеннеллы М. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и норманнов / Квеннеллы Марджори и Чарльз Генрих Борн Квеннеллы. – СПб.: Евразия, 2002. – 381 с.
9. Кидсон П. История английской архитектуры / Питер Кидсон, Питер Мюррей, Пол Томпсон. – М.: Центрполиграф, 2003. – 382 с.
10. Клиценко Ю. Православие в Англии: символика византийской ткани из гробницы святого Кутберта [Электронный ресурс] // Ю. Клиценко. – Режим доступа: // <http://www.pravoslavie.ru/put/index.htm>
11. Лортц Й. История Церкви (рассмотренная в связи с историей идей) / Й. Лортц. – М., 1999. – Т. 1. – 511 с.
12. Роулинг М. Европа в средние века. Быт, религия, культура / М. Роулинг. – М., 2005. – 223 с.

Vitaliy Buchovsky

Church Art of Anglo-Saxon Society in the British Isles

The article analyzes the Anglo-Saxon period of church art in the British Isles in the early Middle Ages. It is denoted that the organic combination of local (island), Anglo-Saxon, and continental traditions of religious art had become a factor that contributed to the rapid spread of Christianity among the masses.

Keywords: Christianity, church art, Anglo-Saxons, the British Isles, Ireland, Scotland, Celtic church, cross, throne, Gospel.

Виталий Бучовский

Церковное искусство англосаксонского общества на Британских островах

В статье анализируется церковное искусство англосаксонского периода на Британских островах в раннем Средневековье. Отмечается тот факт, что органическое сочетание здесь местных (островных), англосаксонских и континентальных традиций в церковном искусстве стали тем фактором, который содействовал более быстрому распространению христианства среди народных масс.

Ключевые слова: христианство, церковное искусство, англосаксы, Британские острова, Ирландия, Шотландия, Кельтская церковь, крест, престол, Евангелие.